***МАРИНЕНКО П. І.***
*Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

# ЗВЕРТАННЯ ТА ЙОГО ФУНКЦІЇ В СУЧАСНІЙ ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

У статті йдеться про функціонування звертання в сучасній іспанській мові на матеріалі художньої літератури письменників другої половини XX століття та записаних розмовних текстів, що належать Іберійському мовному ареалу. Розглядається номінативна та експресивна функції звертання в сучасній іспанській мові.
**Ключові слова:** звертання, номінативна функція, експресивна функція, комунікант.

В статье речь идет о функционировании обращения в современном испанском языке на материале художественной литературы писателей второй половины XX века и записанных разговорных текстов Иберийского языкового ареала. Рассматривается номинативная и экспрессивная функции обращения в современном испанском языке.
**Ключевые слова:** обращение, номинативная функция, экспрессивная функция, коммуникант.

The article deals with the functioning of address forms in the modern Spanish language based on the material of the late twentieth century writers' works and recorded spoken texts belonging to Iberian language area. The nominative and expressive functions of address forms in the modern Spanish language are considered.
**Keywords:** address form, nominative function, expressive function, communicant.

Мовознавці, які досліджують різні мови, виявляють високий інтерес до досліджень феномену звертання, яке продовжує бути актуальними внаслідок свого відображення сучасної соціальної системи суспільства, подвійної природи вжитку, непостійності соціумів у часі, що, в свою чергу, обумовлює **актуальність** та новизну цієї статті. **Мета** статті полягає у дослідженні природи феномену звертання у сучасному іспанському суспільстві та його функцій. **Об'єктом** дослідження стали звертання сучасної іспанської мови, виокремленні з художньої літератури письменників другої половини XX століття та записаних розмовних текстів. **Предметом** дослідження слугували номінативна та експресивна функції звертання сучасної іспанської мови іберійського ареалу. Звертання, за О. О. Селівановою, – це слово або сполука, що позначають особу чи персоніфікований предмет, явище, до яких звертається мовець, привертаючи увагу адресата до повідомлення, іноді надаючи предмету звернення оцінно-емоційної характеристики, експресивності; і здебільшого характеризується граматичною незалежністю й інтонаційною та пунктуаційною відокремленістю [1:160].

Звертання належить до тих мовних явищ, функціонування яких часто контролюється соціальними нормами. Воно виникає в комунікативній ситуації, яка є середовищем, де народжуються і живуть форми звертання. Вживання конкретних форм поведінки визначає мовний акт, що

***© Мариненко П. І.***

складається з: комунікантів, контексту, коду і контакту. Охарактеризувати комунікантів можна з різних позицій: за кількістю; за рівнем активності у вербальній комунікації; за біологічними характеристиками, за соціальним статусом тощо [2:27–38].

Кількість комунікантів необмежена, але як мінімум їх повинно бути два. Їхня активність представлена опозицією: активний комунікант – пасивний комунікант. Вживання форм звертань обумовлено офіційної та неофіційної комунікативної ситуації, а також деякими біологічними факторами. Наприклад, вік і стать по-різному впливають на вживання форм звертання. Критерій віку є змінним, оскільки в його основу покладено тимчасовий параметр. Адресант обирає конкретну форму звертання щодо віку адресата, яку він сам визначає в момент мовлення. На відміну від вікового критерію стать є постійним параметром. У свою чергу, критерій міжособистісних відносин між комунікантами можна розглянути в двох аспектах: рівень знайомства та рольові характеристики комунікантів. Перший аспект сприяє різноманітності форм звертань, тому що чим тісніше знайомство, тим різні форми звертань використовуються комунікантами. Одночасно, другий аспект вимагає певних мовних засобів для вираження соціальних категорій співрозмовників, тобто їхньої соціальної ролі.

У процесі комунікації звертання реалізується за допомогою вербальних і невербальних засобів, які можуть доповнювати або заміщати один одного. Комунікативна ситуація і соціальні норми впливають на використання невербальних засобів для реалізації цього явища. Невербальні засоби комунікації переважно мають універсальний характер та існують у всіх культурах, проте їхню семантику визначає культура суспільства. Невербальні компоненти соціально навантажені і дають певну інформацію про соціальний статус комунікантів, їхню характеристику. Невербальні та вербальні засоби вираження звертання визначають характер відносин між комунікантами [3:22–42].

В суспільстві однією з форм звернення до комуніканта є клична форма, власне звертання. За його допомогою встановлюється міжособистісний контакт внаслідок його функцій: апелятиву та дейксису. Специфічною формою називання та вказування є власне ім’я, що в мовленнєвому акті позначає певного конкретного індивіда. Але не завжди можливо звертатися до комуніканта, використовуючи його власне ім’я, з різних соціальних або ситуативних причин. Для компенсації цієї обмеженості мова володіє іншими апелятивними ресурсами, проте вони

***© Мариненко П. І.***

менш ідентифікуючі за власне ім'я, але мають ту саму комунікативну цінність в певних контекстах:

Титул чи посада: *señor, señorita, caballero.*

Терміни на позначення родинних стосунків: *padre, tío, abuelo, mamá, hijo.*

Терміни на позначення інших видів стосунків: *amigo, compañero, colega, camarada.*

Метафоричні терміни: *mi vida, vida mía, cielo, cariño*.

Апелятивні вигуки: *¡eh!, ¡psss!, ¡mira!, ¡oiga!.*

Займенники другої особи: *tú, usted*.

Необхідно також відмітити, що власне ім'я як звертання не є обов'язковим у вжитку під час комунікації, проте воно є підтвердженням контакту і доводить те, що комунікація не обірвалася, також воно може слугувати засобом привертання уваги. Однак, не завжди комуніканти, хоча знають власне ім'я, звертаються за допомогою його, а навпаки користуються термінами, що позначають титул чи посаду або інші види стосунків. Це обумовлюється, в свою чергу, такими концептами та поняттями, як дистанція / відстань та влада / ієрархія і солідарність / рівноправ'я. Таким чином, можемо вивести наступну парадигму вжитку звертань, зважаючи на згадані концепти.

а) стосунки, в яких домінує солідарність / рівноправ'я. Тут застосовуються симетричні відносини через вжиток власних та зменшувально-пестливих імен і прізвиськ: *María, Chema, Gordo, Pelirrojo, Conchita.*

б) стосунки, в яких домінує влада / ієрархія та відсутня солідарність / рівноправ'я, застосовуються асиметричні відносини. Вищий за рангом може використовувати як звертання власне ім'я, або певні специфічні терміни, прізвище тощо. В той час як нижчий за рангом має наступні опції:

1) титул чи посада: *señor, caballero, profesor.*

2) терміни на позначення родинних стосунків: *padre, tía, abuela*.

3) терміни соціального класу: *don … , señor …*

Отже, як ми бачимо, вибір форм вжитку між вищим і нижчим за рангом різний. Більший вибір матиме вищий за рангом, оскільки він може запропонувати комунікацію в межах концепту солідарність / рівноправ'я чи влада / ієрархія.

Номінативна функція є однією з головних функцій під час комунікації з досить умовним характером щодо звертання, оскільки її мета полягає в

позначенні адресата мови. Її умовність визначається самим існуванням людини в його безперервній взаємодії з суспільством, що викликає необхідність позначити певним чином адресата для звертання. Номінативна функція звертання проявляється в процесі адресації висловлювання співрозмовнику, використовуючи конкретну форму, яка в цій ситуації позначає адресата. Форми звертання іспанської мови семантично вже наповнені, і їхнє вживання в цій функції є вторинним. Вибір форми звертання визначає сам адресант залежно від комунікативної ситуації і від власної комунікативної, прагматичної та лінгвістичної компетенцій. У процесі номінації актуалізуються характеристики адресата. Основою його найменування є апелятив, який виражає різні аспекти і відносини між комунікантами. Наявність відкритої парадигми форм звертання сприяє їхньому використуванню і прихильності до конкретної комунікативної ситуації. Полюсами цієї парадигми будуть узуальні та оказіональні форми звертання.

Враховуючи критерії номінації, можна встановити перелік номінальних форм звертань в сучасній іспанській мові.

1. За критерієм статі: *hombre, mujer, joven, señor, señora, señorita caballero, niño, niña, hijo, hija, señor / señora + ім'я / прізвище, don / doña + ім'я, ім'я.*

2. За критерієм віку. У цій підгрупі використовуються звернення з попередньої категорії, але їх відбір буде відбуватися тільки за віковою категорією: дитячий вік, підлітковий вік, молодість, середній вік, зрілий вік, старість. Широко тут використовуються власні імена, що пояснюється їхньою власною природою, оскільки власні імена найбільш адекватно ідентифікують унікальний об'єкт. Семантично неповноцінні, власні імена у функції звертань не характеризують об'єкт і не передають про нього ніякої інформації. В іспанській мові використовуються власні імена (*María, José María*) або похідні від імен (*Chema*) для звертання до дітей, осіб молодших за віком, однолітків і старших за віком. До людей старшого віку можна також звертатися за допомогою формули *señor / señora / don / doña + ім'я або прізвище*.

3. За соціальним статусом. Місце, яке займає комунікант в системі суспільства і яке визначає його соціальний статус, можна виділити дві категорії:

3.1. Професійну приналежність комуніканта або посада, яку він обіймає: *señora (señorita) / señor + посада / професія / військове звання; посада / професія / військове звання.*

© Мариненко П. І.

3.2. Належність комуніканта до певного класу чи прошарку суспільства: *señor / señora + титул; Merced; Nobleza; Paternidad; Santidad; Grandeza; Celsitud; Bondad; Alteza; Beatitud; Caridad; Eminencia; Magnificencia; Majestad; Prudencia; Excelencia.*

4. З особистісних стосунків між коммуніканіамі.

4.1. Родинні відносини між комунікантами. Цей аспект використовується для позначення родинних стосунків. У ролі звертання вживаються родинні терміни, що позначають родичів старших за адресанта. Молодший за віком адресат отримує, як правило, власне ім'я.

4.2. Інтерперсональні відносини між комунікантами в процесі їхньої спільної діяльності. Цей критерій номінації становлять антропоніми, які позначають довготривалі характеристики між комунікантами (*colega)* або його характеристики, пов'язані з нетривалими соціальними ролями при виконанні певного виду діяльності: *oyente*.

Експресивна функція звертань включає в себе вираження комунікантом власного суб'єктивного ставлення до співрозмовника та бажання викликати відповідні чуттєві його реакції.

Для вираження свого позитивного, доброзичливого та ніжного ставлення до співрозмовника комунікант вживає велику варіацію форм, найхарактерніші з яких є наступні:

а) зменшувально-пестливі імена: *Mili, Pili, Concha, Chus.*

б) власні імена та терміни на позначення родинних стосунків зі зменшувальними оцінними суфіксами: *Albertito, Juanito, papaíto, abuelito.*

в) прізвиська, а саме конкретні формули для назви друга за певною фізичною або іншою притаманною характеристикою: *gordo, pulpo, rubio.*

г) іменні конструкції, що зазвичай утворюються за допомогою синтагматичного словоскладання: *hijo de mi vida, niño de mis ojos.*

д) прямі форми, утворені за допомогою:

- іменників: *querido, cielo, cariño, encanto, tesoro, preciosidad, sol.*
- прикметників: *majo, salado, moreno*.

е) порівняння з посиланням на:

- тварини: *palomita, gatita, tigre, cocodrilín*.
- людину: *príncipe, princesa, rey, reina.*
- рослини: *flor, clavel*.

є) лайливе слово в переносному значенні. Насправді це формула, що показує ніжне та голубливе ставлення. В багатьох випадках це слово супроводжує зменшувальний суфікс, що допомагає правильно

інтерпретувати ставлення до комуніканта: *tonto, bobo, loco, tontito*. Також дуже важливу роль в цьому відіграє відповідна інтонація.

Звертання мають більше можливостей для вираження негативного, презирливого ставлення до співрозмовника. Так, звертання з негативною експресивною функцією можна розподілити на декілька груп.

1. Звертання, що позначені словами, які характеризують фізичні риси людини: потворність (*feo, callo, drácula*); худорлявість (*chupado, flaco*); повнота тіла (*michelín, globo, vaca, barril, gordo*); високий зріст (*pino, grandón, escalera*); низький зріст (*enano, microbio, tapón*); горбатість (*jorobado, cheposo, tortuga*); вади при ході (*malapata, patachula*); частини обличчя (*narigón, trompa, radar, bocazas, gafotas, cuatro ojos, topo, bizcocho*); вади при розмові (*tartaja, tartamudo*).

2. Звертання, що вміщують значення "дурний або той, що поводиться як такий": *tonto, lelo, melón, bobo, pelele, gil, gilipollas, idiota, estúpido, imbécil*.

*3*. Звертання, що вміщують значення "божевільний або той, що поводиться як такий": *loco, chiflado, chalado, pirado, tocado.*

4. Звертання, що посилаються на несхвальну суспільством поведінку людини: зухвалість (*cara, jeta, caradura*); нечесність (*fulero, liante*); злий язик (*víbora, chismoso*); багато говорити (*loro, cotorra, charlatán*); підлабузництво (*pelota, lameculos*); жадність (*rata, rácano*); крадіжка (*chorizo, ladrón*); лінивість (*vago, gandul, parásito*); набридливість (*pelma, plasta, tostón*); хитрість (*zorro, listillo*); самовдоволеність (*chulo, creído*).

5. Інші образливі і вульгарні звертання: загального характеру (*hijo de puta, cabrón*); сексуальна поведінка (*maricón, tortillera, puta, zorra*); професії (*matasanos, pinchaculos, chupatintas*).

Слід відзначити, що ці парадигми є невичерпаними, існує багато різних формул і комбінацій внаслідок відкритих зон форм звертання. Перспективним, на наш погляд, є дослідження інших функцій, які може мати звертання в сучасній іспанській мові. Також є цікавим дослідження займенникового звертання в іспанській мові, його сучасний та історичний узус.

## ЛІТЕРАТУРА

1. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля–К, 2006. – 716 с. 2. *Почепцов Г. Г.* Слушатель и его роль в актах речевого общения / Георгий Георгиевич Почепцов // Языковое общение: единицы и регулятивы. – 1987. – С. 27–38. 3. *Пиз А.* Язык телодвижений: как читать мысли других людей по их жестам / Аллан Пиз. – СПб. : Издат. дом Гутерберг, 2000. – 186 с.

***© Мариненко П. І.***